ПРОЄКТ

Звіт про стратегічну екологічну оцінку

до внесення змін до Програми економічного і соціального розвитку Донецької області на 2020 рік

2020 рік

ЗМІСТ

1. Зміст та основні цілі змін до Програми економічного і соціального розвитку Донецької області на 2020 рік (далі – Програма), їх зв'язок з іншими документами державного планування та Програмою 4

2. Характеристика поточного стану навколишнього природного середовища та здоров'я населення і прогнозні зміни цього стану (за адміністративними даними, статистичною інформацією та результатами досліджень), якщо зміни до Програми не будуть затверджені 6

2.1. Стан атмосферного повітря 6

2.2. Стан водних ресурсів 8

2.3. Поводження з відходами 14

2.4. Земельні ресурси та ґрунти 17

2.5. Рослинний і тваринний світ 19

2.6. Аналіз захворюваності населення 22

3. Характеристика стану довкілля та умов життєдіяльності і здоров'я людей на територіях, які можуть зазнати впливу в результаті внесення змін до Програми. 24

4. Екологічні проблеми, у тому числі ризики впливу на здоров'я населення, які стосуються які стосуються документа державного планування, зокрема щодо територій з природоохоронним статусом. 27

5. Зобов'язання у сфері охорони довкілля, у тому числі пов'язані із запобіганням негативного впливу на здоров'я населення, встановлені на міжнародному, державному та інших рівнях, що стосуються Програми, а також шляхи врахування таких зобов'язань під час підготовки документу державного планування. 30

6. Опис наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, у тому числі вторинних, кумулятивних, синергічних, коротко-, середньо- та довгострокових (1, 3-5 та 10-15 років відповідно, а за необхідності - 50-100 років), постійних і тимчасових, позитивних і негативних наслідків в результаті внесення змін до Програми. 31

7. Заходи, що передбачається вжити для запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків, зумовлених реалізацією документа державного планування 33

8. Обґрунтування вибору виправданих альтернатив, що розглядалися, опис способу, в який здійснювалася стратегічна екологічна оцінка, у тому числі будь-які ускладнення (недостатність інформації та технічних засобів під час здійснення такої оцінки). 33

9. Заходи, передбачені для здійснення моніторингу наслідків виконання змін до Програми для довкілля, у тому числі для здоров'я населення. 34

10. Опис ймовірних транскордонних наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення (за наявності). 35

11. Резюме нетехнічного характеру інформації, передбаченої пунктами 1-10 цієї частини, розраховане на широку аудиторію 36

Додаток 1. Список використаних джерел 37

1. Зміст та основні цілі змін до Програми економічного і соціального розвитку Донецької області на 2020 рік (далі – Програма), їх зв'язок з іншими документами державного планування та Програмою.

Програма визначає сукупність взаємоузгоджених завдань і заходів, що будуть реалізуватися місцевими органами виконавчої влади, територіальними органами міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями щодо вирішення нагальних проблем та досягнення стратегічних цілей розвитку регіону у 2020 році.

Запропоновані зміни до Програми передбачають реалізацію заходів та проєктів, спрямованих на усунення та пом'якшення дії чинників, шкідливих для навколишнього природного середовища та здоров'я населення, забезпечення екологічної безпеки, відтворення та підтримання у належному стані природних ресурсів області.

Законодавчою та нормативно-правовою основою розроблення Програми є: закони України «Про засади державної регіональної політики», «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», «Про місцеві державні адміністрації», «Про військово-цивільні адміністрації»; постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 року № 621 «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету» (із змінами).

З метою забезпечення цілісності системи планування регіонального розвитку проєкт Програми враховує положення програмних документів, які діють на державному та регіональному рівнях, та екосистемний підхід та удосконалення системи інтегрованого екологічного управління та врахування екологічної складової під час розроблення та затвердження документів державного планування, які визначені, зокрема:

Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2020 року, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 06 серпня 2014 року № 385;

Планом заходів на 2018-2020 роки з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 вересня 2018 року № 733;

Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», схваленою Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015;

Середньостроковим планом пріоритетних дій Уряду до 2020 року, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03 квітня 2017 року № 275-р;

Основними засадами (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року, затвердженими Законом України від 28.02.2019 № 2697;

Стратегією розвитку Донецької області на період до 2020 року, затвердженою розпорядженням голови облдержадміністрації, керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 21 червня 2016 року № 498;

Планом заходів з реалізації у 2018-2020 роках Стратегії розвитку Донецької області на період до 2020 року», затвердженим розпорядженням голови облдержадміністрації, керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 27 січня 2017 року № 90;

регіональними природоохоронними програмами, серед яких:

Програма поводження з відходами в Донецькій області на 2016-2020 роки, затверджена розпорядженням голови облдержадміністрації, керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 22.09.2016 № 836 (із змінами);

Регіональна цільова програма щодо здійснення розчистки та регулювання русел річок на 2018-2022 роки, затверджена розпорядженням голови обласної державної адміністрації, керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 10.02.2018 № 1123/5-18;

Програма «Чисте повітря Донеччини 2018-2020 та прогноз до 2030 року», затверджена розпорядження голови обласної державної адміністрації, керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 28.12.2018 1571/5-18;

Регіональна Програма поводження з промисловими відходами в Донецькій області на 2018-2020 роки, затверджена розпорядженням голови обласної державної адміністрації, керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 28.12.2018 № 1580/5-18;

Регіональна програма формування та розвитку екологічної мережі в Донецькій області на період 2019-2022 роки, затверджена розпорядженням голови обласної державної адміністрації, керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 19.03.2019 № 300/5-19;

Регіональна програма моніторингу стану довкілля в Донецькій області на період 2020-2024 роки, затверджена розпорядженням голови обласної державної адміністрації, керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 13.01.2019 № 20/5-20.

Міжвідомча регіональна програма «Екологічна просвіта та інформування для сталого розвитку Донеччини на 2020-2025 роки», затверджена розпорядженням голови обласної державної адміністрації, керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 13.01.2019 № 21/5-20.

Враховуючи відсутність методологічно-статистичної бази для прогнозування ситуації по всій території області, **розроблення програмних пріоритетів та завдань здійснено по територіях, підконтрольних українській владі.**

2. **Характеристика поточного стану навколишнього природного середовища та здоров'я населення і прогнозні зміни цього стану (за адміністративними даними, статистичною інформацією та результатами досліджень), якщо зміни до Програми не будуть затверджені.**

Для Донецької області характерний високий рівень розвитку промисловості та сільськогосподарського освоєння території. Висока концентрація промислового, сільськогосподарського виробництва, транспортної інфраструктури в поєднанні із значною щільністю населення створили величезне навантаження на біосферу – найбільшу в Україні та Європі.

Сьогодні на території Донецької області, яка становить лише 4,4 відсотка від загальної площі України, зосереджена п'ята частина промислового потенціалу держави, 78 відсотків якого припадає на екологічно небезпечні виробництва металургійної та видобувної галузей, виробництво електроенергії й виробництво коксу.

2.1 Стан атмосферного повітря

За даними Головного управління статистики у Донецькій області, викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення за 2018 рік становили 790,2[1] тис. т (31,5 % від загальних викидів по Україні) та на 0,7 % більше, ніж за 2017 рік.

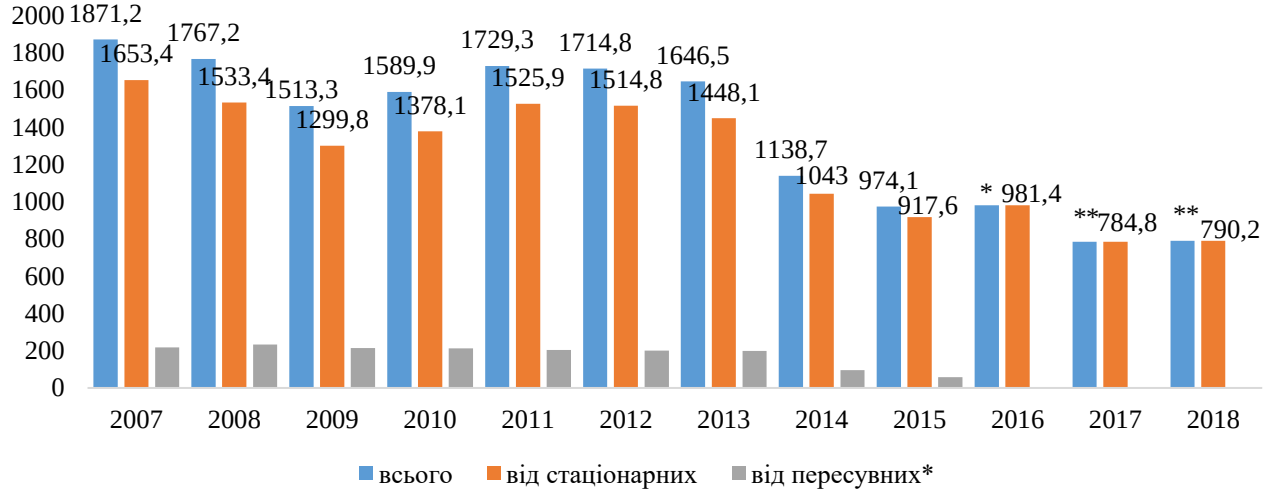

**- дані отримані згідно нової методології розрахунків викидів від пересувних джерел (з 2007 року)*

***- інформація наведена без урахування викидів від пересувних джерел*

Рис. 1 **Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря в Донецькій області, тис. т/рік**

Джерело: дані Державної служби статистики України

Характеризуючи стан атмосферного повітря у цілому по Донецькій області, необхідно відзначити деяке його поліпшення і стабілізацію рівнів

[1] Без урахування території, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження

забруднення протягом 2012-2015 років, адже багато промислових підприємств знизили свою потужність, а деякі взагалі зупинили роботу.

У 2016 році спостерігається збільшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне по відношенню до попередніх років внаслідок зростання потужності підприємств, моральним старіння та фізичним зношенням пилогазоочисного устаткування.

Зниження кількості викидів в 2017 році обумовлене відсутністю інформації щодо викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря по території Донецької області, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження.

У 2018 році спостерігається незначне збільшення викидів по відношенню до 2017 року, що пов'язане з нарощуванням потужності промислових підприємств та переходом з газу на альтернативні види палива (зокрема на вугілля різних марок).

Основними забруднювачами атмосферного повітря в області[1] залишаються підприємства вугільної промисловості, металургії та підприємства-виробники електроенергії. Отже, найбільше забруднення атмосферного повітря спостерігається саме в тих містах та районах, де розташовані підприємства цих видів діяльності. Зокрема, у м. Маріуполь всього викинуто 316,6 тис. т; м. Курахове – 139,2 тис.т; м. Покровськ – 66,8 тис. т; м. Добропілля – 35 тис. т; м. Вугледар – 23,8 тис. т, Бахмутський район – 107,47 тис. т, Мар'їнський район – 139,56 тис. т, Слов'янський район – 44,96 тис. т.

Таблиця 1

Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря за видами економічної діяльності

№ з/п	Види економічної діяльності	Обсяги викидів за регіоном	
		тис. т	% до загального підсумку
Усього		790,159	100
	у тому числі за видами економічної діяльності		
1.1.	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	149,545	18,9
1.2.	Переробна промисловість, у тому числі:	332,924	42,1
1.2.1	Виробництво коксу та коксопродуктів	12,470	1,6
1.2.2	Металургійне виробництво	316,201	40,02
1.3.	Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, у тому числі:	302,439	38,3
1.3.1	Виробництво електроенергії	290,029	36,71
1.4.	Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність, у тому числі:	0,901	0,1
1.4.1	Наземний і трубопровідний транспорт	0,418	0,05

Джерело: дані Головного управління Держгеокадастру у Донецькій області (лист від 22.05.2019 № 3-5-0.2-28/2-19)

Однією з основних причин надмірних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря є моральне старіння та фізичне зношення технологічного та пилогазоочисного устаткування, що не відповідає сучасним вимогам щодо забезпечення встановлених законодавством нормативів граничнодопустимих викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря.

Через це підприємствами-основними забруднювачами атмосферного повітря щорічно викидаються значні обсяги забруднюючих речовин, а саме: ВП «КУРАХІВСЬКА ТЕС» ТОВ «ДТЕК СХІДЕНЕРГО» – 139,13 тис. т, ВУГЛЕГІРСЬКА ТЕС ПАТ «ЦЕНТРЕНЕРГО» – 99,99 тис. т, ПРАТ «МК «АЗОВСТАЛЬ» – 88,77 тис. т, ПРАТ «ММК ІМ. ІЛЛІЧА» – 226,61 тис. т.

Найгострішою екологічною проблемою Донецького регіону, яка вимагає якнайшвидшого вирішення, є забруднення повітряного басейну.

Станом на 01.01.2019 в Донецькій області діють пости спостереження за станом атмосферного повітря: Краматорська лабораторія спостереження за забрудненням атмосферного повітря Донецького регіонального центру з гідрометеорології (4 стаціонарні пости спостереження у м. Краматорськ та 2 стаціонарні пости спостереження у м. Слов'янськ) та Маріупольська гідрометеорологічна обсерваторія Донецького регіонального центру з гідрометеорології (5 стаціонарних постів спостереження у м. Маріуполь).

Забруднюючі речовини, що визначаються лабораторією в пробах повітря міст Краматорськ та Слов'янськ: пил, діоксид азоту, діоксид сірки, діоксид вуглецю, фенол, формальдегід, фтористий водень. В повітрі м. Маріуполь визначаються такі забрудники: аміак, пил, діоксид азоту, діоксид сірки, діоксид вуглецю, фенол, формальдегід.

Протягом 2018 року було зафіксовано перевищення середньорічних концентрацій забруднюючих речовин по містах:

1) у Маріуполі: завислі речовини – 1,3 $ГДК_{с.д.}$, діоксид азоту – 1,75 $ГДК_{с.д.}$, фенол – 2,0 $ГДК_{с.д.}$, формальдегіду – 6,0 $ГДК_{с.д.}$;
2) у Краматорську – фенол – 2,3 $ГДК_{с.д.}$, формальдегіду – 1,3 $ГДК_{с.д.}$;
3) у Слов'янську – діоксид азоту – 1,0 $ГДК_{с.д.}$, фенол – 2,3 $ГДК_{с.д.}$, формальдегіду – 2,3 $ГДК_{с.д.}$

Оцінка стану забруднення атмосферного повітря на території м. Краматорськ та м. Слов'янськ Донецької області в 2018 році здійснена за даними спостережень, які проводились на шести стаціонарних постах: двох стаціонарних постах у м. Слов'янськ та чотирьох постах у м. Краматорськ.

Спостереження проводились за найбільш розповсюдженими забруднювачами: пилу (завислі речовини), діоксиду азоту, діоксиду сірки, оксиду вуглецю, фенолу, фториду водню та формальдегіду.

Оцінка стану забруднення атмосферного повітря проводилась шляхом порівняння вмісту забруднювачів з відповідними гранично допустимими концентраціями (ГДК) речовин у повітрі населених міст: ГДК середньодобовими ($ГДК_{с.д.}$) і з ними порівнювалися середні концентрації та максимально разовими ($ГДК_{м.р.}$), з ними порівнювалися разові максимальні концентрації шкідливих речовин.

Ймовірний стан атмосферного повітря, якщо зміни до Програми не буде затверджено.

У випадку, якщо проєкт змін до Програми не буде затверджений, а заходи з охорони атмосферного повітря не будуть реалізовані, стан атмосферного повітря на території сельбищної зони більш ймовірно залишатиметься на рівні сучасних показників. Але за умов нарощування об'ємів виробництва промислових підприємств без впровадження заходів зі скорочення викидів забруднюючих речовин відбуватиметься погіршення якості атмосферного повітря, створюватиметься подальше існування ризиків шкідливого впливу на стан атмосферного повітря та, відповідно, на здоров'я населення, що мешкає (перебуває) в межах області.

2.2 Стан водних ресурсів

Водні ресурси області формуються за рахунок транзитної притоки поверхневих вод по р. Сіверський Донець, місцевого річкового стоку, що формується в межах області, стічних, шахтних і кар'єрних вод, а також експлуатаційних запасів підземних вод.

Площі, зайняті водними об'єктами, складають 42,3 тис.га, в тому числі під річками та струмками – 5,6 тис.га, ставками та штучними водоймами – 32,9 тис.га, лиманами – 1,9 тис.га, іншими водоймами – 1,9 тис.га.

Територія області розподілена в межах річкових басейнів: Дону – 30,2 %, Дніпра – 28,5 %, Приазов'я – 41,3 %.

Водні ресурси області формуються за рахунок місцевого природного стоку (900 млн м3/рік), транзитної притоки по річці Сіверський Донець (1,8 млрд. м3/рік), стічних шахтних і кар'єрних вод, а також запасів підземних вод.

За даними державної звітності за формою 2ТП-водгосп (річна) водокористування у 2018 році в Донецькій області здійснювали 695 водокористувачів, у тому числі по галузях економіки: промисловість – 154 (22%), сільське господарство – 372 (54%), з них 251 водокористувачів рибного господарства, які здійснюють використання води без її вилучення (67 % від сільськогосподарської галузі), комунальне господарство – 79 (11 %), інші галузі – 90 (13 % від загальної кількості водокористувачів по галузях).

Об'єм забору води з природних водних об'єктів (поверхневі, у т.ч. морська вода та підземні водні ресурси) у 2018 році складав 1707 млн $м^3$, (таблиця 2) у тому числі по джерелах забору:

морської води – 565,9 млн $м^3$ (33% від загального забору води по області);

поверхневої прісної – 1039 млн $м^3$ (61%);

підземної прісної – 101,4 млн $м^3$ (6%), з яких 70,31 млн $м^3$ шахтно-кар'єрних (69 % від загального забору шахтних вод по області).

Співвідношення забору води по основних суббасейнах складає: р. Сіверський Донець – 739,4 млн $м^3$ (43%), басейн р. Кальміус – 117,7 млн $м^3$

(7%), басейн р. Самара – 97,2 млн м^3 (6%) та 565,9 млн м^3 Азовське море (33%) від загального забору води по області.

Забір води провідними галузями економіки

На долю **промисловості** приходиться 58% (989,3 млн м^3) забору води з природних водних об'єктів Донецької області, у тому числі підприємствами чорної металургії – 65% (648,1 млн м^3), електроенергетики – 28% (273,8 млн м^3), вугільної промисловості – 6% (61,93 млн м^3), машинобудування – 0,4% (3,655 млн м^3), промбудматеріалів та харчової промисловості – 0,2% (1,836 млн м^3), інші галузі – 0,4%.

На долю **комунального господарства** приходиться 37% (626,4 млн м^3) загального забору води з природних водних об'єктів області.

Головним підприємством, яке здійснює забір води з поверхневих водних об'єктів – р. Сіверський Донець для забезпечення водою споживачів по каналу Сіверський-Донець-Донбас, є регіональне управління експлуатації каналу КП «Компанія «Вода Донбасу», 35% водозабору з якого використовується підприємствами на підконтрольній території Донецької області.

У 2018 році забір води цим підприємством склав 471,1 млн м^3 (75% від забору по галузі).

На долю **сільського господарства** припадає 0,7% (12,93 млн м^3) забору води з природних водних об'єктів Донецької області.

Використання води

У 2018 році на території Донецької області було використано 1153 млн м^3 води, у тому числі на потреби:

питні і санітарно-гігієнічні – 102,1 млн м^3 (8,9%);

виробничі – 1043 млн м^3 (89,6%);

зрошення – 11,55 млн м^3 (1%);

сільгоспводопостачання – 1,948 млн м^3 (0,2%);

інші потреби – 3,595 млн м^3 (0,3%).

Основні показники забору та використання води Донецької області представлені у таблиці 2.

Таблиця 2

Основні показники забору та використання води Донецької області

Показники	Донецька область	
	2018	**2017**
Кількість звітів	695	750
Кількість водокористувачів, що мають забір води з поверхневих водних об'єктів	341	377
у т.ч. водокористувачів рибного господарства	251	294
Забрано води з природних водних об'єктів, у т.ч.:	1707	1458
морської	565,9	561,2
прісної	1149	896,4
- з поверхневих джерел	1039	793,0
- з підземних джерел *у т.ч. шахтно-кар'єрних*	101,4 70,31	103,4 71,53

Показники	Донецька область	
	2018	**2017**
Забір до каналу Сіверський –Донець-Донбас	471,1	466,0
Використано прісної та морської води, всього: *у т.ч. на потреби*	1153	912,4
питні та санітарно-гігієнічні	102,1	100,0
виробничі	1034	796,4
зрошення	11,55	4,739
с/г водопостачання	1,948	2,211
інші потреби	3,595	8,98
Без вилучення на рибогосподарські потреби	140,6	158,7
Оборотне, повторне та послідовне використання води	2322	2353

Джерело: дані Головного управління Держгеокадастру у Донецькій області (лист від 22.05.2019 № 3-5-0.2-28/2-19)

Кількість підприємств, які здійснюють скид зворотних вод в поверхневі водні об'єкти Донецької області, у 2018 році складала 118 одиниць (17% від загальної кількості водокористувачів).

Об'єм скиду становить 1035,0 млн м3 , у тому числі по категоріях якості: без очистки – 0,122 млн м3 (0,01%); недостатньо очищені – 185,4 млн м3 (18%); нормативно чистих без очистки – 687,9 млн м3 (66%); нормативно очищені на очисних спорудах – 100,5 млн м3 (10%). Таких, що не мають критерії (ПІР.КД) – 61,42 млн м3 (66%).

Якість поверхневих вод

Сіверсько-Донецьке басейнове управління водних ресурсів в рамках системи державного моніторингу довкілля у відповідності з постановами Кабінету Міністрів України від 20.07.1996 № 815 та від 30.03.1998 № 391 у 2018 році здійснює нагляд за якісним станом поверхневих вод, в тому числі на підконтрольній території Донецької області.

Мережа моніторингових спостережень поверхневих водних об'єктів протягом 2018 року складала 18 створів: басейн р. Сіверський Донець – 11 створів; басейн річок Приазов'я – 3 створів; басейн р. Дніпро – 4 створи.

Аналіз якісного стану поверхневих водних об'єктів в басейнах річок Сіверський Донець, Приазов'я та Дніпро в межах Донецької області виконано за показниками: гідрохімічними (сольові, органічні, біогенні, специфічні, у т.ч. пріоритетні – нікель, кадмій, свинець і ртуть, та розчинні гази); радіологічними (штучні радіонукліди стронцій-90 і цезій-137); бактеріологічними (індекс лактозопозитивної кишкової палички ЛКП і загальне мікробне число ЗМЧ); токсикологічними (хлорорганічні пестициди та триазинові гербіциди, у т.ч. пріоритетних) та гідробіологічними (чисельність фітопланктону і вміст біомаси).

Забруднення підземних водоносних горизонтів

Прогнозні ресурси підземних вод з мінералізацією до 3 г/дм^3 складають 2464,0 тис. м^3/добу, з мінералізацією до 1,5 г/дм^3 – 1732,6 тис. м^3/добу, з мінералізацією до 1,0 г/дм^3 – 1050,4 тис. м^3/добу.

Станом на 01.01.2019 на території Донецької області знаходиться 54 родовища у складі 116 ділянок родовищ прісних питних, технічних та дренажних підземних вод із запасами, затвердженими в ДКЗ СРСР, УТКЗ та ДКЗ України. Загальна величина експлуатаційних запасів прісних питних, технічних та дренажних (шахтних) підземних вод, затверджених в ДКЗ СРСР і УТКЗ, та ДКЗ України складає 1084,2 тис. м^3/добу, у тому числі по категоріях: А+В - 856,5 тис. м^3/добу, C_1+C_2 – 227,7 тис м^3/добу. У тому числі величина запасів дренажних вод, затверджених у ДКЗ СРСР та ДКЗ України складає 55,8 тис. м^3/добу по категорії А+В+C_1+C_2 в межах 13 родовищ у складі 15 ділянок родовищ дренажних підземних.

У межах території Донецької області, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, залишаються 19 родовищ у складі 32 ділянок із загальною величиною затверджених експлуатаційних запасів прісних підземних вод за категорією А+В+C_1 в кількості 229,8 тис. м^3/добу, що становить 21,2% від загальної кількості затверджених запасів в межах області.

Величина експлуатаційних запасів мінеральних вод становить 8,4 тис. м^3/добу по 13 родовищах (16 ділянках) мінеральних вод, у 2018 році не експлуатувалася жодна з них.

На території Донецької області із 116 ділянок родовищ підземних вод із запасами, затвердженими ДКЗ СРСР і УТКЗ, освоєними та діючими на даний момент є 43 ділянки родовищ підземних вод, на експлуатаційних запасах яких розміщено та діє 51 водозабір.

Скидання забруднюючих речовин у водні об’єкти та очистка стічних вод

Негативно позначається на якості природних вод низька ефективність роботи очисних споруд комунального господарства. Загальна потужність очисних споруд в Донецькій області у 2018 році складала 689,7 млн м³, у тому числі перед скидом у водний об’єкт 683,1 млн м³.

Басейн р. Сіверський Донець. Зі зворотними водами до поверхневих водних об’єктів басейну р. Сіверський Донець на території Донецької області за даними державної звітності за формою 2ТП - водгосп (річна) у 2018 році скинуто 28,08 тис. т забруднюючих речовин (без сухого залишку).

Басейн р. Кальміус. Зі зворотними водами до поверхневих водних об’єктів басейну р. Кальміус за даними державної звітності за формою 2-ТП водгосп (річна) у 2018 році було скинуто 112,5 тис.т забруднюючих речовин (без сухого залишку).

Басейн р. Самара. Зі зворотними водами до поверхневих водних об’єктів басейну р. Самара за даними державної звітності за формою 2-ТП водгосп (річна) у 2018 році скинуто 4,2 тис.т забруднюючих речовин (без сухого залишку).

Порушення гідрологічного та гідрохімічного режиму малих річок регіону.

Надмірне використання водних ресурсів малих річок для потреб сільського господарства та риборозведення, самовільне водокористування та безпроєктне створення штучних водойм на руслах малих річок порушує природний водний, гідробіологічний режим річок, збільшує заростання та утворення донних відкладень. Скиди шахтних вод вносять у води річок додаткове забруднення мінеральними речовинами. Розораність водозабірних басейнів сягає граничних меж при надто низькому ступені залісення. На багатьох річках і водоймах не закріплені прибережні захисні смуги, а деякі з наявних не завжди відповідають вимогам водного законодавства України.

Проблеми щодо умов скидання шахтних і кар'єрних вод у водні об'єкти.

Розробка вугільних родовищ у Донбасі ведеться більш 200 років, протягом цього часу тут працювало понад 1000 шахт. Це створило велике навантаження і призвело до значного нагромадження негативних факторів, що впливають на навколишнє природне середовище. Вплив гірничих робіт на навколишнє середовище пов'язаний з багаторічним нераціональним використанням природних ресурсів із застосуванням застарілих технологій і характеризується наступним:

- активізацією деформацій земної поверхні, утворення провалів;
- зсувами зон активного газовиділення, неконтрольованим метановиділенням;
- порушенням гідрологічного режиму, підтопленням територій;
- забрудненням водного і повітряного басейнів;
- негативним впливом породних відвалів;
- знищенням ґрунтового і рослинного покриву на територіях, значно більших, ніж земельні відводи підприємств.

Актуальною і гострою проблемою для області залишається негативний вплив на навколишнє природне середовище наслідків багаторічного інтенсивного видобутку вугілля і закриття у стислі терміни десятків глибоких нерентабельних шахт, діяльність яких призвела до незворотних змін у геологічному середовищі на великій території. Виробнича діяльність гірничодобувних підприємств призводить до погіршення екологічної ситуації в області.

На території Донецької області знаходиться половина вугільних підприємств України, які ліквідуються, це 37 шахт і 1 збагачувальна фабрика. На теперішній час переважна більшість цих підприємств (33 шахти та 1 збагачувальна фабрика) знаходяться на частині території Донецької області, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження.

Державні шахти, що здійснюють видобуток вугілля на підконтрольній українській владі території області мають постійний водоприлив від 200 до 600 м^3/год. кожна. Це: ДП «Селидіввугілля» - шахти 1-3 «Новогродівська»,

«Курахівська», «Котляревська», «Україна»; ДП «Мирноградвугілля» - шахти «Капітальна», «5/6», «Центральна»; ДП «Торецьквугілля» - шахти «Торецька», «Центральна»; ДП «ШУ «Південнодонбаське № 1»; ДП «Шахта ім. М. С. Сургая»; ДП «ВК «Краснолиманська».

Ймовірний стан водних ресурсів, якщо зміни до Програми не буде затверджено

З метою охорони водних ресурсів та їх раціонального використання в проєкті змін до Програми визначено за необхідне виконання ряду пріоритетних завдань:

- будівництво та реконструкція каналізаційних очисних споруд;
- укріплення берегів та розчищення русел річок;
- заходи щодо відновлення та підтримання гідрологічного режиму та санітарного стану річок.

Якщо вищезазначені заходи Програми не будуть реалізовані, подальший розвиток житлової та громадської забудови населених пунктів області, як і виробничо-промислового сектору, спричинятиме техногенне навантаження на водні об'єкти, що розташовані на території області.

2.3 Поводження з відходами

Проблема утворення, утилізації та екологічно-безпечного розміщення твердих побутових відходів (ТПВ).

Донецька область характеризується наявністю гірничодобувної, металургійної, енергетичної та інших галузей промисловості, діяльність яких призводить до накопичення великих обсягів промислових відходів.

Динаміка утворення відходів від промислових підприємств області представлена на рис. 2.

Рис. 2. **Динаміка утворення відходів у Донецькій області, тис. т/рік**

Джерело: дані Державної служби статистики України

У 2018 році в області утворено 24,1 млн т відходів, що на 7,5% більше порівняно з 2017 роком, у тому числі відходів I–III класу небезпеки – 152,6 тис. т (на 10,8% менше), IV класу небезпеки – 24,0 млн т (на 7,6% більше).

В адміністративному розрізі найбільша кількість відходів у 2018 році утворилась в містах: Маріуполь (8812,6 тис. т), Добропілля (3209,7 тис. т), Мирноград (1015,4 тис. т), Краматорськ (411,1 тис. т), Авдіївка (180,1 тис. т),

Вугледар (157,3 тис. т), Покровськ (34,3 тис. т), Слов'янськ (32,6 тис. т), Бахмут (23,1 тис. т), Костянтинівка (20,7 тис. т), Торецьк (19,6 тис. т) та районах: Волноваському (6942,9 тис. т), Мар'їнському (2053,8 тис. т), Бахмутському (568,8 тис. т), Слов'янському (394,6 тис. т), Покровському (181,7 тис. т), Нікольському (11,5 тис. т).

Найбільшими утворювачами відходів в області у 2018 році є підприємства міста Маріуполя, а саме: ПРАТ «ММК ІМ. ІЛЛІЧА» (загальна кількість утворення відходів складає 6234,906 тис. т, з яких відходів І класу небезпеки – 0,0482 тис. т, ІІ класу – 13,830 тис. т, ІІІ класу – 2,313 тис. т, IV класу – 6218,715 тис. т) та ПРАТ «МК «АЗОВСТАЛЬ» (загальна кількість утворення відходів складає 2509,381 тис. т, з яких відходів І класу небезпеки – 0,003 тис. т, ІІ класу – 0,302 тис. т, ІІІ класу – 48,308 тис. т, IV класу – 2460,768 тис. т).

Рис. 3. **Загальна кількість утилізованих відходів І-IV класу небезпеки у 2016-2018 роках, тис.т**

Джерело: дані Державної служби статистики України

У 2018 році було утилізовано 6,7 млн т відходів І-IV класів небезпеки, що на 23,6% (1,3 млн т) більше порівняно з 2017 рік.

На 2,5% (на 0,1 тис. т) зменшився обсяг спалення відходів.

Обсяг видалених відходів у спеціально відведені місця чи об'єкти у 2018 році становив 15,0 млн т (на 0,5 млн т менше ніж у 2017 році).

На кінець 2018 року у спеціально відведених місцях чи об'єктах накопичилося 901,5 млн т відходів.

Рівень утилізації відходів за 2018 рік складає 27,7% від утворених. Для збільшення зазначеного показника, що буде свідчити про використання більш досконалих технологій, необхідне створення регіональних потужностей з утилізації промислових відходів.

Найбільшу занепокоєність викликають накопичені відходи. За статистичними даними, всього в Донецькій області на кінець 2018 року у місцях видалення відходів підприємств протягом експлуатації накопичено 901480,2 тис. т відходів І-IV класів небезпеки. Але, фактично їх більше, бо статзвітність не враховує відходи, заскладованих на об`єктах, що виведені з експлуатації, а також

відходи тих підприємств, що накопичували відходи виробництва протягом своєї діяльності, але на теперішній час не функціонують.

Найбільші обсяги відходів накопичені підприємствами міст: Добропілля (159664,6 тис.т), Торецьк(109158,0 тис. т), Маріуполь (96492,4 тис. т), Селидове (4147,0 тис. т), Покровськ (75205,0 тис. т), Мирноград (62676,3 тис. т), Авдіївка (52124,0 тис.т), Новогродівка (32493,5 тис. т), Вугледар (18130,0 тис. т), на території яких сконцентровані підприємства добувної промисловості та чорної металургії.

Проблеми утилізації відходів гірничодобувної, металургійної, енергетичної та інших галузей промисловості.

Однією з найгостріших екологічних проблем в області є накопичення в області у великих обсягах промислових відходів (більше 901 млн т), які чинять на навколишнє природне середовище техногенний вплив. У розрахунку на 1 км² території області обсяг відходів I-IV класів небезпеки, накопичених у місцях видалення відходів на кінець 2018 року дорівнює 33996,3 тонн, що у розрахунку на одну особу становить 215,5 тонн.

Наявність в області підприємств хімічної, коксохімічної, машинобудівної промисловості, чорної та кольорової металургії та інших призвела до значних обсягів утворення і накопичення відходів та забруднення територій міст.

За даними, наданими Головним управлінням статистики у Донецькій області, відповідно до державного статистичного спостереження № 1 - відходи «Утворення та поводження з відходами», внаслідок виробничої діяльності підприємств у 2018 році, в області утворилося 24110,0 тис. т відходів I-IV класів небезпеки. Відходів I-III класів небезпеки – 152,6 тис. т.

Відносно загальноукраїнських обсягів в Донецькій області утворено 6,8% відходів I-IV класів небезпеки та 21,6% відходів I-III класів небезпеки. Відходів I класу небезпеки (надзвичайно небезпечні) утворилось 0,1 тис. т, II класу небезпеки (високо-небезпечні) – 17,3 тис. т, III класу небезпеки (помірно небезпечні) – 135,2 тис. т та IV класу небезпеки (мало небезпечні) – 23957,4 тис. т.

Ймовірний стан поводження з відходами, якщо зміни до Програми не буде затверджено.

З метою раціонального поводження з відходами в проєкті змін до Програми визначено за необхідне виконання ряду пріоритетних завдань:

1) наукові дослідження щодо можливості утилізації відходів добування та збагачення вугілля (породи гірської);

2) будівництво сміттєперевантажувальних станцій та сміттєсортувальних комплексів;

3) розроблення схем санітарної очистки населених пунктів;

4) придбання обладнання для збору твердих побутових відходів, а саме контейнерів, в тому числі, для роздільного збору сміття;

5) будівництво контейнерних майданчиків для ТПВ;

6) придбання машин для збору побутових відходів;

7) будівництво регіонального полігону твердих побутових відходів;

8) рекультивація полігону.

В разі не виконання заходів, передбачених Програмою, фактор поводження з відходами матиме найбільше значення серед ризиків шкідливого впливу на навколишнє середовище на території Донецької області.

Залишатиметься на низькому рівні надання послуг у сфері управління відходами та розвиток відповідної інфраструктури в області, збільшуватиметься кількість стихійних сміттєзвалищ і полігонів для їх захоронення, продовжуватиметься накопичення промислових відходів, погіршуватиметься санітарний стан населених пунктів. Крім того, залишиться без змін інституційна складова регіональної системи управління відходами, а отже продовжуватиметься розрізненість і неузгодженість у намаганнях і діях влади, бізнесу та громадськості щодо впровадження різних заходів, спрямованих на зменшення відходів у довкіллі.

Розвиток системи поводження з промисловими відходами є одним із першочергових завдань органів влади у сфері охорони навколишнього природного середовища. В цій сфері також розроблені програми державного і регіонального рівня; очікується, що їх реалізація забезпечить досягнення екологічних стандартів в сфері поводження з відходами і на місцевому рівні.

2.4 Земельні ресурси та ґрунти

На території Донецької області в останні роки суттєво зменшилось внесення органічних добрив, які є вагомим джерелом повернення в ґрунт гумусу, елементів живлення рослин та відтворення мікробіологічного середовища.

За узагальненими даними за 2018 рік по Україні органічних добрив внесено 0,5 т/га посівної площі, в Донецькій області - 0,4 т/га. Необхідно звернути увагу на вкрай низький рівень гіпсування солонцюватих ґрунтів.

За результатами досліджень стану ґрунтів найбільша деградація притаманна слаборозвиненим ґрунтам, які сформувались на щільних породах, на елювії щільних порід, крутих схилах, де є умови розвитку ерозійних процесів. Вміст гумусу, елементів живлення рослин таких видів ґрунтів низький та дуже низький, водний режим недостатній для нормального розвитку рослин. Загальна площа таких ґрунтів, які можуть належати до деградованих та малопродуктивних на території, яка підконтрольна українській владі, понад 12,3 тис. гектарів.

У найбільшій мірі деградують ґрунти агроекосистеми. Причина нестійкого стану агроекосистем зумовлена їх спрощенням фітоценозом, який не забезпечує оптимальності саморегуляції, постійності структури і продуктивності. І якщо у природних екосистемах біологічна продуктивність забезпечується дією природних законів, то вихід первинної продукції (урожаю) в агроекосистемах цілком залежить від такого суб’єктивного чинника, як людина, рівня її агрономічних знань, технічної оснащеності, соціально-економічних умов тощо, і, таким чином, залишається непостійним. Наприклад, у разі створення людиною монокультури (пшениці, буряку, соняшнику, кукурудзи) в агроекосистемі порушується видова різноманітність рослинних угрупувань. Агроекосистема

спрощується, стає нестійкою, не здатною протистояти біотичному або екологічному стресу.

Таблиця 3

Структура земельного фонду регіону

Основні види земель та угідь	2014 рік		2015 рік		2016 рік	
	усього, тис. га	% до загальної площі території	усього, тис. га	% до загальної площі території	усього, тис. га	% до загальної площі території
Загальна територія *у тому числі:*	**2651,7**	**100**	**2651,7**	**100**	**2651,7**	**100**
1. Сільськогосподарські угіддя *з них*:	2041,5	77,0	2041,3	77,0	2041,1	77,0
рілля	1653,1	62,3	1652,9	62,3	1652,8	62,3
перелоги	0,7	0,003	0,7	0,003	0,7	0,003
багаторічні насадження	57,9	2,2	57,9	2,2	57,9	2,2
сіножаті і пасовища	329,8	12,4	329,9	12,4	329,7	12,4
2. Ліси і інші лісовкриті площі *з них*	204,0	7,7	204,0	7,7	204,1	7,7
вкриті лісовою рослинністю	189,5	7,1	189,5	7,1	189,6	7,1
3. Забудовані землі	199,7	7,5	200,1	7,5	200,3	7,5
4. Відкриті заболочені землі	10,1	0,4	10,1	0,4	10,1	0,4
5. Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом (піски, яри, землі, зайняті зсувами, щебенем, галькою, голими скелями)	100,4	3,8	100,2	3,8	100,2	3,8
6. Інші землі	94,5	3,6	94,5	3,6	94,5	3,6
Усього земель (суша)	***2609,3***	***98,4***	***2609,3***	***98,4***	***2609,3***	***98,4***
Території, що покриті поверхневими водами	***42,4***	***1,6***	***42,4***	***1,6***	***42,4***	***1,6***

Джерело: дані Головного управління Держгеокадастру у Донецькій області (лист від 22.05.2019 № 3-5-0.2-28/2-19)

Таблиця 4

Площа порушених, відпрацьованих та рекультивованих земель Донецької області

Землі	Станом на 01.01.2019
Порушені, тис. га	25,122
Відпрацьовані, тис. га	4,952
Рекультивовані, тис. га	0,0677

Джерело: дані Головного управління Держгеокадастру у Донецькій області (лист від 22.05.2019 № 3-5-0.2-28/2-19)

Таблиця 5

Консервація деградованих і малопродуктивних земель за 2018 рік

Види земель	Усього на початок року		Проведено консервацію		Потребують консервації	
	тис. га	% до загальної площі території	тис. га	% до загальної площі території	тис. га	% до загальної площі території
Землі тимчасової консервації	5,6	0,1	0	0	-	-

Джерело: дані Головного управління Держгеокадастру у Донецькій області (лист від 22.05.2019 № 3-5-0.2-28/2-19)

Ймовірний стан земельних ресурсів та ґрунту, якщо зміни до Програми не буде затверджено.

З метою охорони земельних ресурсів та їх раціонального використання в проєкті змін до Програми визначено за необхідне виконання ряду пріоритетних завдань з рекультивації порушених земель.

Наявні на території області ділянки з несприятливими природними умовами, екзогенно-геологічними процесами, наявність порушених ділянок, внаслідок видобування надр, знижують комфортність проживання і можуть викликати погіршення санітарно-гігієнічних умов на території житлової забудови, що створює в тому числі ризики для здоров'я населення.

Ця тенденція більш ймовірно залишиться такою і надалі у випадку, якщо не будуть вжиті належні заходи. Виконання заходів та раціональне використання земельних ресурсів є особливо важливим для досягнення цілей та напрямків, для забезпечення умов сталого розвитку.

2.5 Рослинний і тваринний світ

Рослинний світ

Рослинний світ Донецької області у зв’язку з її географічним розміщенням представлений, в першу чергу, степовими рослинними формаціями і частково лісостеповими та заплавними, та за багатством флори, різноманітністю і унікальністю видів дикорослих рослин не поступається іншим регіонам України, навіть таким, як Карпати і Крим. Але саме на південному сході України він зазнав найбільшої антропогенної трансформації внаслідок інтенсивного розвитку промисловості та сільського господарства, високого рівня урбанізації території. Тому збереження біорізноманітності флори є актуальною проблемою в регіоні.

Природні трав’яні екосистеми дуже змінилися внаслідок високого відсотку розорення території області та подекуди надмірного випасу худоби. Цілинні рештки природного степового травостою збережені у відносно невеликій кількості на територіях природно-заповідного фонду і окремими ділянками по балках та крутосхилах, де менше відбувається господарське навантаження на флору.

Сучасний склад флори Донецької області – це 1930 видів судинних рослин, що відносяться до 653 родів, 136 родин, серед яких 93 ендемічних і субендемічних (рівень ендемізму флори області складає 15% (близько 250 видів), є види з дуже вузькими і локальними ареалами – 11 приазовських і 10 донецьких ендеміків. Чимало рослин, що мають реліктову природу в регіоні, поширення яких є диз'юнктивним або пограничноареальним.

Раритетну фракцію флори складають 369 видів судинних рослин, тобто близько 19% від загальної кількості, в тому числі 23 ймовірно зниклих в Донецькій області. Серед раритетних видів флори Донецької області, 138 видів внесено до Червоної книги України, 7 – до Світового червоного списку, 41 вид – до Європейського червоного списку, 12 видів охороняються Бернською конвенцією, а 285 охороняються на регіональному рівні. 220 видів з раритетної фракції флори (58,7 % від їх загальної кількості) відомі у регіоні лише з 1-3 місцезнаходжень.

Фіторізноманітність на території Донецької області нерівномірна: найбільше видове багатство на Донецькому кряжу (близько 1600 видів), найменше – у басейнах малих річок, що відносяться до системи Дніпра (близько 800 видів); на території донецького Північного Приазов`я зростають близько 1220 видів, а на територіях, прилеглих до основного русла Сіверського Донця – близько 1200 видів.

Більше 90% видів флори відмічалося на територіях і об'єктах природно-заповідного фонду різних категорій, 82% - на територіях об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення.

Значним видовим різноманіттям характеризується рослинний світ національного природного парку «Святі Гори». Тут зосереджено більше третини фітоценотичного різноманіття рослинного покриву південного сходу України.

На території НПП «Святі Гори» виявлено 89 видів ґрунтових водоростей, 69 лишайників, 1052 види грибів.

На території НПП «Святі Гори» зростають 4 види вищих рослин, занесених до списку Бернської конвенції, 18 видів вищих рослин, занесених в різні категорії Європейського червоного списку та 142 види вищих рослин, занесених до регіонального червоного списку. Спеціальні заходи для охорони цих видів не розроблялися, вони охороняються на території НПП у комплексі як частина природи.

Рослинний світ НПП «Меотида» нараховує 731 вид судинних рослин, які об'єднані в 324 роди, 84 родини і 4 відділи. Аборигенна фракція рослинного світу налічує 587 видів, що складає 80,3% від спонтанної флори НПП. Синантропну фракцію флори утворюють 227 видів, які складаються із апофітної (аборигенної) і адвентивної груп, до яких віднесено 83 (11,4%) і 144 (19,7%) видів відповідно.

Флора НПП «Меотида» включає значну кількість вузькоареальних таксонів (53 види), що вказує на своєрідність флори парку, 51 вид судинних рослин охороняються на регіональному рівні.

Рослинність парку представлена різнотравно-типчаково-ковиловими степами та їх петрофітним і геміпсамофітним (на косах) варіантами, луками,

галофітними, літоральними, синантропними, прибрежно - водними і водними угрупованнями.

До складу рослинного світу НПП «Меотида» входять 33 види, занесені до Червоної книги України, 11 – до Червоної книги МСОП, 20 – до Європейського Червоного списку (1991), 2 – до Додатку І Бернської конвенції. Разом – 52 види.

Ліси. Загальна площа лісів Донецької області складає 204,1 тис. га. За лісокористувачами територія лісового фонду Донецької області розподілена наступним чином: Донецьке обласне управління лісового та мисливського господарства – 121,8 тис. га (59,63%), Служба автомобільних доріг – 1,2 тис. га (0,59%), Управління Донецької залізниці – 8,0 тис. га (3,9%), НПП «Святі Гори» – 11,9 тис. га (5,83%), «Комунальне підприємство «Вода Донбасу» – 2,2 тис. га (1,08%), землі запасу та інші – 51,1 тис. га (25,03%).

Станом на 01.01.2019 загальна площа земель лісогосподарських підприємств Донецького обласного управління лісового та мисливського господарства склала 121814,9 га, з них покрита лісом 87067,63 га.

Більш ніж 70% лісових масивів області мають штучне походження і посаджені, перш за все, на землях, що піддаються впливу водної та вітрової ерозії, а також в заплавах річок і навколо штучних водойм. Структуру цих лісів на 51% утворюють дубові і на 25% соснові насадження. В той же час в області збережені особливо цінні природні (байрачні, заплавні) ліси, типові для степової зони.

Лісистість області складає 7,7%, що майже в двічі нижче, ніж в середньому по Україні, і нижче оптимального рівня (12%).

Таблиця 6

Динаміка площі лісових ділянок лісового фонду та запасу деревостанів

Донецька область	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік
Площа лісів, тис. га	204	204	204,1	204,1	204,1
Площа лісів, у % від загальної площі області	7,69	7,69	7,7	7,7	7,7

Ліси області віднесені до 1 категорії. Вони не мають промислового значення, виконують виключно природоохоронні та рекреаційні функції, підлягають особливій охороні, і тому рубки головного користування в них не проводяться. На території НПП «Святі Гори» відмічено 120 видів дерев, чагарників та напівчагарників. Крім аборигенних видів 48 видів – інтродукованих, з них 30 видів дерев і 18 – чагарників, які використовувались головним чином для озеленення населених пунктів та створення лісових культур.

Тваринний світ

Видовий склад фауни Донецької області нараховує понад 25 тисяч видів тварин різноманітних систематичних груп, з яких більше 24 тисяч видів представлені безхребетними тваринами (молюсками, комахами, багатоніжками,

павукоподібними, ракоподібними, черв'яками та іншими). Хребетні тварини представлені рибами та круглоротими, амфібіями – 9 видів, рептиліями – 12 видів. На території області постійно перебуває та відмічається на прольотах, зальотах, зимівлі та міграціях понад 300 видів птахів, майже 50 видів ссавців.

Згідно з даними науковців 185 видів тварин, які перебувають на території області занесені до Червоної книги України.

56 видів фауни занесені до додатків Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES); 846 видів занесені до додатків Конвенції про охорону дикої флори і фауни і природних середовищ існування в Європі (Бернської конвенції); 157 видів занесений до додатків Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин (Боннської конвенції, CMS); 83 видів охороняються відповідно до Угоди про збереження афро-євразійських мігруючих водно-болотних птахів (AEWA); 14 видів охороняються відповідно до Угоди про збереження кажанів в Європі (EUROBATS).

У «Перелік видів тварин, що підлягають особливій охороні на території Донецької області», затверджений наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 11.09.2017 № 333, зареєстрований в Міністерстві юстиції України від 29.09.2017 № 1202/31070, занесено 185 видів тварин: 120 видів безхребетних та 65 видів хребетних тварин.

Ймовірний стан рослинного та тваринного світу, якщо зміни до Програми не буде затверджено.

З метою охорони природних ресурсів та їх раціонального використання в проєкті змін до Програми визначено за необхідне виконання ряду пріоритетних завдань у цьому напрямку, які враховують існуючі природні території, що є складовими елементами у формуванні регіональної екомережі.

Щодо функціонального використання на перспективу передбачається їх збереження та охорона, з можливістю часткового використання в цілях рекреації і туризму, що передбачає найбільший рівень збереження природного стану наявних біоценозів.

2.6 Аналіз захворюваності населення

Донецька область має найбільшу щільністю населення в Україні та один з найвищих рівнів урбанізації.

Станом на 01 січня 2019 року (за статистичними даними) в області проживає 4165,9 тис. осіб (9,9% від загальної кількості населення України). За щільністю населення область займає першу позицію – 157 осіб на 1 кв. км (по Україні – 69,3 особи на 1 кв. км). Частка населення області, що проживає у міських поселеннях, складає 90,7% (по Україні – 69,3%).

Демографічний розвиток Донецької області впродовж останніх років характеризується тенденцією до поступового спаду чисельності населення. За даними Державної служби статистики України, протягом 2015-2018 років чисельність населення області скоротилась на 131,4 тис. осіб, або на 3,1%, у тому

числі за рахунок природнього скорочення – на 84,4 тис. осіб, міграційного скорочення – на 47,0 тис. осіб.

Зменшення населення пояснюється, в першу чергу, природними чинниками. Протягом останніх років народжуваність була значно нижче смертності, що спричинило від'ємний приріст населення. Сальдо міграції, також від'ємне, але міграція мала менший вплив на скорочення населення, ніж природні чинники.

З 2014 року частина території області є не підконтрольною українській владі. За оціночними даними на території, підконтрольній українській владі, проживає 1909,4 тис. осіб.

Частка жінок в структурі населення області складає майже 55%, з них 32% – це жінки старше 60 років і 32% до 35 років. Серед чоловіків – 41% у віці молодшому за 35 років і тільки 21% старше 60 років.

В області природне скорочення населення у 2018 році в порівнянні з 2013 роком склало 24,3 тис. осіб. При цьому, народжуваність скоротилась на 61,3%, а смертність – на 42,1%. Протягом 2014-2018 років смертність у середньому в 2 рази перевищує народжуваність. Як наслідок, відбувається старіння населення; зростає демографічне навантаження на осіб працездатного віку.

Середній вік населення Донецької області станом на 01.01.2019 становив 45,1 років, середній вік жінок – 47,7 років, чоловіків – 41,9 років.

Демографічне навантаження в області у 2018 році склало 697 осіб, що на 5,6% вище середнього показника по Україні (660 осіб). Більші показники має тільки Чернігівська область (707 осіб). При цьому, навантаження особами старше 60 років (480 осіб) має тенденцію до зростання та в 2,2 рази перевищує навантаження особами віком 0-15 років (217 осіб).

Аналіз динаміки захворюваності за класами хвороб свідчить, що найбільша частина населення схильні до захворювань органів дихання, систем кровообігу, шкіри та сечостатевої системи.

Таблиця 7

Динаміка випадків захворювання у Донецькій області

Роки	Кількість уперше в житті зареєстрованих випадків захворювань, тис од.							
	усього	у тому числі:						
		новоутворення	хвороби нервової системи	хвороби органів кровообігу	хвороби органів дихання	хвороби шкіри та підшкірної клітковини	хвороби кістково м'язової системи і сполучної	хвороби сечостатевої системи
2014*	1025,8	12,7	16,1	97,5	427,9	63,1	46,3	58,4
2015*	1003,7	12,9	16,0	99,3	404,8	55,1	48,9	64,3
2016*	1056,3	14,4	15,7	107,9	450,6	55,4	48,9	67,6
2017*	1035,3	13,9	15,2	104,1	436,4	55,9	49,8	63,4

* Без урахування території, яка тимчасово непідконтрольна український владі

Потрапляння забруднюючих речовин в організм людини до органів дихання та травлення викликає ризик розвитку їх хвороби. До складу пилу можуть входити особливо небезпечні частинки, такі як свинець, кадмій, ртуть, діоксини. На населення, що мешкає поблизу промислових підприємств, можуть мати вплив сполуки речовин, що утворюються в результаті технологічних процесів.

Серед хвороби, які можуть мати відношення до забруднення довкілля, слід виділити хвороби органів дихання, захворювання на хронічний бронхіт та астму, а також інфекційні захворювання та новоутворення.

На підставі наведених даних можна зробити висновок, що рівень захворюваності населення області хворобами, які можуть мати відношення до забруднення довкілля, є достатньо високим.

У разі, якщо зміни до Програми не будуть затверджені, всі передбачені заходи не будуть комплексними, інтегрованими та ефективними, адже інерційний характер розвитку ситуації в економіці та соціальному житті регіону сприятиме накопиченню екологічних проблем, серед яких значна амортизація комунального обладнання та незадовільний стан інфраструктури, що можуть нести загрози техногенного характеру. Більш того, може виникнути кумулятивний ефект з проблем, що ускладнить існуючу екологічну ситуацію. Особливу загрозу становитиме проблема накопичення та утилізації твердих побутових та промислових відходів, підвищиться ризик використання небезпечних технологій утилізації ТПВ та будівництва небезпечних об’єктів та підприємств, викиди яких можуть погіршити якість атмосферного повітря, поверхневих та підземних вод, ґрунтів, а це, в свою чергу, може підвищити ризик виникнення новоутворень і хвороб органів дихання в населення, призвести до зниження біорізноманіття тощо.

3. Характеристика стану довкілля та умов життєдіяльності і здоров’я людей на територіях, які можуть зазнати впливу в результаті внесення змін до Програми.

Програма визначає пріоритетні напрями економічного і соціального розвитку, враховує екологічні завдання регіонального рівня в інтересах ефективного, стабільного соціально-економічного розвитку регіону та підвищення якості життя населення.

Вплив на навколишнє природне середовище, у тому числі на здоров’я населення, при впровадженні заходів може мати тільки позитивні наслідки. Ймовірні наслідки для довкілля від реалізації Програми зведені в таблиці.

Таблиця 8

Ймовірні наслідки для довкілля від реалізації Програми

Ймовірні наслідки	Негативний вплив			Пом'якшення існуючої ситуації
	Так	Ймовірно	ні	
Повітря				
1. Збільшення викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел			●	+
2. Погіршення якості атмосферного повітря			●	
3. Зміни повітряних потоків, вологості, температури або ж будь-які локальні чи регіональні зміни клімату			●	
Водні ресурси				
4. Збільшення обсягів скидів у поверхневі води			●	+
5. Збільшення навантаження на каналізаційні системи та погіршення якості очистки стічних вод			●	+
6. Порушення гідрологічного та гідрохімічного режиму малих річок регіону			●	+
7. Зміни обсягів підземних вод (шляхом відбору чи скидів або ж шляхом порушення водоносних горизонтів)			●	
8. Забруднення підземних водоносних горизонтів			●	
Відходи				
9. Збільшення кількості утворюваних твердих побутових відходів			●	
10. Збільшення кількості утворюваних чи накопичених промислових відходів IV класу небезпеки			●	
11. Збільшення кількості відходів I-III класу небезпеки			●	
12. Спорудження еколого-небезпечних об'єктів поводження з відходами			●	
Земельні ресурси				
13. Порушення, переміщення, ущільнення ґрунтового шару			●	
14. Будь-яке посилення вітрової або водної ерозії ґрунтів			●	
15. Суттєві зміни в структурі земельного фонду, чинній або планованій практиці використання земель			●	
16. Виникнення конфліктів між ухваленими цілями стратегії та цілями місцевих громад			●	
Біорізноманіття та рекреаційні зони				

Ймовірні наслідки	Негативний вплив			Пом'якшення існуючої ситуації
	Так	Ймовірно	ні	
17. Негативний вплив на об'єкти природно-заповідного фонду (зменшення площ, небезпечна діяльність на їх території тощо)			●	+
18. Зміни у кількості видів рослин або тварин, їхній чисельності або територіальному представництві			●	
19. Порушення або деградацію середовищ існування диких видів тварин			●	
Рекреаційні зони та культурна спадщина				
20. Будь-який вплив на кількість і якість наявних рекреаційних можливостей			●	
21. Будь-який вплив на наявні об'єкти історико-культурної спадщини			●	
22. Інші негативні впливи на естетичні показники об'єктів довкілля			●	
Населення та інфраструктура				
23. Появу будь-яких реальних або потенційних загроз для здоров'я людей			●	+
Екологічне управління та моніторинг				
24. Погіршення екологічного моніторингу			●	+
Інше				
25. Підвищення рівня використання будь-якого виду природних ресурсів			●	+
26. Суттєве порушення якості природного середовища			●	+

На основі оцінок, представлених в таблиці 8, можна зробити такі висновки щодо ймовірних наслідків для довкілля від реалізації Програми:

атмосферне повітря – позитивний вплив, а саме: зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами внаслідок виконання природоохоронних заходів промисловими підприємствами області;

водні ресурси – позитивні наслідки: реконструкція очисних споруд, дозволить знизити рівень забруднення поверхневих вод;

відходи – позитивні наслідки за рахунок ліквідації несанкціонованих звалищ ТПВ, придбання контейнерів для збору побутових відходів, обладнання контейнерних майданчиків; будівництво сміттєперевантажувальних станції із сортувальним обладнанням;

земельні ресурси – наслідки позитивні, а саме: здійснення протиерозійних заходів та рекультивація порушених земель;

біорізноманіття – наслідки позитивні: покращення існуючого стану озеленення територій парків та скверів;

населення та інфраструктура – наслідки позитивні: поліпшення санітарно-епідеміологічної та санітарно-епізоотичної ситуації на території області; негативний вплив на стан здоров'я чи захворюваність населення не очікується.

При впровадженні заходів Програми, у порівнянні із існуючим станом, очікується позитивний вплив на навколишнє природне середовище, у тому числі на здоров'я населення.

4. Екологічні проблеми, у тому числі ризики впливу на здоров'я населення, які стосуються які стосуються документа державного планування, зокрема щодо територій з природоохоронним статусом.

Основні екологічні проблеми Донецької області наведені в таблиці 9.

Таблиця 9

Основні екологічні проблеми Донецької області

№ з/п	Екологічні проблеми
1	Екологічні наслідки діяльності промислових підприємств (зокрема, забруднення атмосферного повітря викидами промислових підприємств; накопичення великої кількості промислових відходів (у тому числі проблеми утилізації відходів добувної, металургійної, енергетичної та інших галузей промисловості); скидання шахтних і кар'єрних вод у водні об'єкти; активізація деформацій земної поверхні, утворення провалів; зсуви зон активного газовиділення, неконтрольоване метановиділення; підтоплення територій; негативний вплив породних відвалів; знищенням ґрунтового та рослинного покриву на територіях, значно більших, ніж земельні відводи підприємств)
2	Забруднення водних об'єктів скидами забруднюючих речовин із зворотними водами промислових і сільськогосподарських підприємств, підприємств житлово-комунального господарства, поверхневого стоку населених пунктів
3	Істотне забруднення атмосферного повітря викидами автотранспорту
4	Затоплення шахт
5	Порушення гідрологічного та гідрохімічного режиму малих річок регіону
	Замулення та засмічення водних об'єктів
6	Зменшення популяції тварин і рослин, занесених до Червоної книги України та регіональних переліків рідкісних видів
7	Забруднення підземних водоносних горизонтів
	Низький (порівняно з нормативним показником) рівень заповідності території
	Низький рівень лісистості території
8	Негативний вплив бойових дій на об'єкти природно-заповідного фонду
9	Незадовільний стан очисних споруд
	Надмірне використання природних ресурсів
10	Неефективне управління у сфері поводження з твердими побутовими відходами, зокрема: наявність стихійних сміттєзвалищ побутових відходів; недостатня кількість сучасної інфраструктури поводження з побутовими та промисловими відходами; відсутність системи роздільного збору сміття
11	Низький рівень екологічної обізнаності, недостатня активність та самоорганізація суспільства з питань охорони довкілля
	Недостатня охопленість територій та компонентів довкілля системою екологічного моніторингу

№ з/п	Екологічні проблеми
12	Недостатнє використання сучасних технологій для зменшення впливів на довкілля на промислових підприємствах
	Забрудненість земель вибухонебезпечними предметами
	Велика кількість безпритульних тварин
13	Неконтрольований вплив негативних екологічних тенденцій, що відбуваються на тимчасово окупованих територіях
14	Висока концентрація екологічно небезпечних виробництв у структурі промисловості
15	Відсутність економічних механізмів стимулювання розвитку екологічно безпечних технологій та природоохоронних систем

SWOT-аналіз є дієвим інструментом для прийняття стратегічних, коротко- та довгострокових управлінських рішень щодо подальшого удосконалення ДДП з урахуванням регіональних особливостей. Виявлені при проведенні SWOT-аналізу слабкості, можливості і загрози можуть бути використані при прийнятті стратегічних, коротко- та довгострокових управлінських рішень. Результати SWOT - аналізу екологічної ситуації у Донецькій області наведено в таблиці 10.

Таблиця 10

Результати SWOT - аналізу екологічної ситуації у Донецькій області

Сильні сторони	Слабкі сторони
1.Наявність природних ресурсів **2.**Наявність унікальних ландшафтів **3.**Значний досвід регіональної екологічної політики, розроблення та реалізація природоохоронних програм на обласному рівні **4.**Існуюча концепція системи поводження з відходами (побутові, промислові, медичні, небезпечні у складі побутових) **5.**Досвід виховання екологічної свідомості дітей та юнацтва, інформаційного забезпечення населення **6.**Наявність екологічних громадських організацій та спілок, а також активних зоозахисних волонтерських організацій *(досить численні, добре згуртовані, користуються довірою суспільства та широко відомі загалу своєю роботою, мають позитивний досвід щодо розробки та просування на місцевому рівні стратегій (програм) екологічної спрямованості*	**1.** Забрудненість територій вибухонебезпечними предметами **2.** Значне техногенне навантаження на довкілля (забруднення водних об'єктів та повітря, погіршення стану земель), зокрема: • наявність потенційно небезпечних виробництв, велика кількість підприємств-забруднювачів; • наявність стихійних сміттєзвалищ побутових відходів; • накопичення великої кількості промислових відходів; • забруднення водойм скидами підприємств, надмірне використання природних ресурсів, замулення та засмічення водних об'єктів; • незадовільний стан очисних споруд **7.** Недостатня кількість сучасної інфраструктури поводження з побутовими та промисловими відходами (сортувальні станції, сміттєпереробні заводи, підприємства з утилізації, знешкодження відходів), відсутність системи роздільного збору сміття. **8.** Невисокий рівень заповідності території порівняно з національним показником **9.** Низький рівень лісистості території, який майже вдвічі нижчий за середній показник по Україні та нижче оптимального рівня

Сильні сторони	Слабкі сторони
	10. Недостатнє використання сучасних технологій для зменшення впливів на довкілля на промислових підприємствах **11.** Відсутність альтернативного джерела водопостачання для населення та галузей економіки (лише канал Сіверський Донець-Донбас) **12.** Неефективне управління у сфері поводження з відходами на рівні органів місцевого самоврядування **13.** Низька активність громадянського суспільства, низький рівень екологічної обізнаності та самоорганізації населення **14.** Велика кількість безпритульних тварин, що зумовлено: • відсутністю регіональних/місцевих нормативно-правових актів (які затверджують відповідні стратегії та програми) зменшення кількості безпритульних тварин; • відсутність системи органів та спеціального обладнання для вирішення проблем з безпритульними тваринами, а також дикими тваринами та тваринами, що мають господарів *(для відлову та регулювання чисельності безпритульних тварин, реагування на зграї агресивних собак, диких тварин у житловому секторі, тварин у біді тощо)* та/або контролю за дотриманням вимог чинного законодавства у сфері захисту тварин *(випадки жорстокого поводження з тваринами)*; • низькою обізнаністю населення щодо принципів поводження з домашніми та дикими тваринами
Можливості	**Загрози**
1. Розширення діяльності щодо гуманітарного розмінування **2.** Функціонування автоматизованої системи моніторингу довкілля **3.** Формування системного підходу до поводження з відходами в регіоні, зокрема: • впровадження системи роздільного збору та сортування • будівництво інфраструктурних об'єктів з сортування та комплексної переробки відходів тощо **4.** Надходження зовнішніх інвестицій до екологічно дружніх видів діяльності **5.** Стимулювання енергоефективності у виробництві та житлово-комунальній сфері	**1.** Зміни клімату **2.** Ескалація бойових дій/ «заморожування» військового конфлікту/ збереження ситуації, яка склалася **3.** Погіршення демографічної ситуації *(природне та міграційне скорочення; середня очікувана тривалість життя при народженні, за статтю: чоловіки – 68,5 років, жінки – 77,9 років)* **4.** Неконтрольований вплив негативних тенденцій, що відбуваються на тимчасово окупованих територіях **5.** Погіршення стану довкілля внаслідок продовження політики незбалансованого природокористування **6.** Погіршення стану здоров'я населення внаслідок забруднення довкілля **7.** Загроза підтоплення територій області **8.** Відсутність ефективних механізмів комплексного державного та громадського контролю за

Сильні сторони	Слабкі сторони
6. Впровадження енергоощадних технологій та використання відновлюваних джерел енергії **7.** Подальший розвиток екологічного управління **8.** Підвищення рівня екосвідомості представників місцевих громад та бізнесу, розвиток громадського екологічного руху **9.** Збільшення кількості та площі об'єктів природно-заповідного фонду **10.** Поліпшення стану лісів і зелених насаджень області	дотриманням норм природоохоронного законодавства **9.** Недостатній рівень відповідальності підприємств, органів місцевого самоврядування та населення за порушення природоохоронного законодавства, а також законодавства у сфері захисту тварин **10.** Несправедливий розподіл коштів екологічного податку між державним та місцевим рівнями **11.** Невпровадження підприємствами новітніх екологічно безпечних технологій **12.** Низька підтримка населенням створення нових об'єктів природно-заповідного фонду на території області (зокрема, степових та лугових)

При гіпотетичному «нульовому» сценарії, якщо документ державного планування не буде затверджений, подальший стабільний розвиток території Донецької області є проблематичним. Це може призвести до погіршення екологічної ситуації і як наслідок може відобразитися на умовах життя та здоров'ї населення громади.

5. Зобов'язання у сфері охорони довкілля, у тому числі пов'язані із запобіганням негативного впливу на здоров'я населення, встановлені на міжнародному, державному та інших рівнях, що стосуються Програми, а також шляхи врахування таких зобов'язань під час підготовки документу державного планування.

З метою охорони і оздоровлення навколишнього природного середовища та забезпечення збалансованого екологічного розвитку території Донецької області у Програмі запропоновано ряд заходів, які повинні реалізовуватися відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» і кореспондуватися із стратегічними цілями з охорони довкілля та охорони здоров'я населення, визначеними Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 року, Національним планом управління відходами до 2030 року, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 лютого 2019 року №117-р, Паризькій угоді, ратифікованій Законом України від 14 липня 2016 року №1469.

Відповідно до нормативно-правової бази України проєкт Програми відповідає ряду зобов'язань:

- пріоритетність вимог екологічної безпеки, обов'язковість додержання екологічних стандартів, нормативів та лімітів використання природних ресурсів;
- виконання заходів, що гарантують екологічну безпеку середовища для життя і здоров'я людей, а також запобіжний характер заходів щодо охорони довкілля;

- проєктне спрямування на збереження просторової та видової різноманітності і цілісності природних об’єктів і комплексів;
- використання отриманих висновків моніторингу та комплексу охоронних заходів для виконання можливостей факторів позитивного впливу на охорону довкілля;
- формування динамічного урівноваженого стану довкілля, що забезпечуватиме екологічне, санітарно-безпечне середовище для життєдіяльності населення.

Враховуючи результати аналізу можна зробити висновок, що проєкт Програми, відповідає цілям екологічної політики, встановленим на національному рівні, враховує їх та пропонує комплекс заходів, які спрямовані на їх виконання.

Стосовно дотримання міжнародних зобов’язань у інших напрямах співробітництва, наприклад, таких як зміна клімату, охорона озонового шару та ін., слід зазначити, що вони не мають прямого відношення до головних цілей та завдань проєкту документу державного планування, що є документом регіонального рівня.

6. Опис наслідків для довкілля, у тому числі для здоров’я населення, у тому числі вторинних, кумулятивних, синергічних, коротко-, середньо- та довгострокових (1, 3-5 та 10-15 років відповідно, а за необхідності - 50-100 років), постійних і тимчасових, позитивних і негативних наслідків в результаті внесення змін до Програми.

Наслідки для довкілля, у тому числі для здоров'я населення – це будь-які ймовірні наслідки реалізації завдань Програми для, біорізноманіття, ґрунту, клімату, повітря, води, ландшафту (включаючи техногенного), природних територій та об'єктів, безпеки життєдіяльності населення та його здоров'я, матеріальних активів, об'єктів культурної спадщини та взаємодія цих факторів.

Під кумулятивним впливом розуміється сукупність впливів від реалізації планованої діяльності та інших, що існують або плануються в найближчому майбутньому видів антропогенної діяльності, які можуть призвести до значних негативних або позитивних впливів на навколишнє середовище або соціально-економічні умови.

В процесі стратегічної екологічної оцінки був здійснений аналіз впливу реалізації рішень проєкту Програми як на окремі компоненти навколишнього природного середовища, так і сукупний вплив на природні процеси та комплекси. Значного негативного впливу під час планованої діяльності на довкілля та здоров’я населення не передбачається.

Можна зробити такі висновки щодо ймовірного впливу документу державного планування на довкілля:

Вплив на атмосферне повітря. В результаті реалізації Програми передбачається впровадження організаційно-технічних заходів, що має

призвести до зниження викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря та покращення його стану.

Вплив на водні ресурси. Програма передбачає виконання заходів, реалізація яких призведе до зменшення обсягів скидів забруднених вод у поверхневі води.

Відходи. Програма передбачає виконання заходів, реалізація яких призведе до більш раціонального поводження з відходами.

Вплив на земельні ресурси. Внаслідок реалізації Програми не передбачається змін у топографії або в характеристиках рельєфу, поява таких загроз, як землетруси, зсуви, селеві потоки, провали землі та інші подібні загрози.

Вплив на біорізноманіття та рекреаційні зони. В Програмі не передбачається реалізація завдань, які можуть призвести до негативного впливу на біорізноманіття.

Вплив на культурну спадщину. Реалізація Програми не призведе до негативного впливу на наявні об’єкти історико-культурної спадщини.

Вплив на населення та інфраструктуру. Програма не передбачає появу нових ризиків для здоров’я населення регіону. Більше того, в наслідок виконання передбачених заходів, має знизитися рівень захворюваності населення області.

Екологічне управління, моніторинг. Програма не передбачає послаблення правових і економічних механізмів контролю в галузі екологічної безпеки.

Кумулятивний вплив. Ймовірність того, що реалізація Програми призведе до таких можливих впливів на довкілля або здоров’я людей, які самі по собі будуть незначними, але у сукупності матимуть значний сумарний (кумулятивний) вплив на довкілля, є незначною.

Транскордонний вплив. Транскордонний вплив під час реалізації положень Програми відсутній.

Таким чином, реалізація Програми не має супроводжуватися появою нових негативних наслідків для довкілля. Разом з тим, реалізація багатьох оперативних завдань Програми має призвести до покращення екологічної ситуації в регіоні.

Затвердження Програми, зважаючи на комплексність рішень, що обумовлюється необхідністю збалансованого розвитку екологічної складової, а також наукові дослідження у цій галузі у короткостроковий період (1-3 роки) буде мати незначний вплив на стан довкілля, який буде обумовлений впливом існуючих незмінних факторів.

Реалізація положень Програми буде мати позитивний вплив на рівень здоров’я населення, тобто сприятиме зниженню рівня захворюваності населення, що є важливим індикатором регіонального розвитку на середньостроковий та довгостроковий період. У разі продовження розпочатої роботи вплив не буде відрізнятися від короткострокового.

У порівнянні з нульовою альтернативою вплив на довкілля оцінюється як незначний, оскільки, як зазначалося вище, буде обумовлений впливом існуючих незмінних факторів.

7. Заходи, що передбачається вжити для запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків, зумовлених реалізацією документа державного планування

Проєкт Програми передбачає виконання великої кількості заходів та проєктів, реалізація яких є невід'ємною складовою при створенні сприятливого в екологічному відношенні життєвого середовища.

Серед основних заходів, що мають безпосередній вплив на навколишнє середовище проєкту Програми, можна виділити:

- будівництво та реконструкція каналізаційних очисних споруд;
- укріплення берегів та розчищення русел річок;
- заходи щодо відновлення та підтримання гідрологічного режиму та санітарного стану річок;
- наукові дослідження щодо можливості утилізації відходів добування та збагачення вугілля (породи гірської);
- будівництво сміттєперевантажувальних станцій та сміттєсортувальних комплексів;
- розроблення схем санітарної очистки населених пунктів;
- придбання обладнання для збору твердих побутових відходів, а саме контейнерів, в тому числі, для роздільного збору сміття;
- будівництво контейнерних майданчиків для ТПВ;
- придбання машин для збору побутових відходів;
- будівництво регіонального полігону твердих побутових відходів;
- рекультивація полігону;
- рекультивація порушених земель;
- збереження та охорона природних територій, з можливістю часткового використання в цілях рекреації і туризму, що передбачає найбільший рівень збереження природного стану наявних біоценозів.

Виконання заходів, передбачених проєктом змін до Програми, матиме позитивний вплив на довкілля, поліпшення загального екологічного та естетичного стану території Донецької області.

8. Обґрунтування вибору виправданих альтернатив, що розглядалися, опис способу, в який здійснювалася стратегічна екологічна оцінка, у тому числі будь-які ускладнення (недостатність інформації та технічних засобів під час здійснення такої оцінки).

Під час підготовки звіту про стратегічну екологічну оцінку визначено доцільність і прийнятність планованої діяльності і обґрунтування економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів щодо

забезпечення безпеки довкілля, а також оцінено вплив на навколишнє середовище, прогноз впливу на навколишнє середовище, виходячи із особливостей планованої діяльності з урахуванням природних, соціальних та техногенних умов.

У контексті стратегічної екологічної оцінки Програми були розглянуті два сценарії розвитку:

- оптимістичний, якої демонструє позитивну динаміку, яка можлива за умови успішної реалізації Програми;
- гіпотетичний «нульової», за яким не розробляється і не затверджується Програма, за яким більшість зовнішніх загроз і багато внутрішніх проблем з високою ймовірністю погіршать існуючу екологічну ситуацію.

Програма базується на принципі сталого економічного та соціального розвитку, раціонального використання ресурсного потенціалу та екологічної безпеки регіону.

Напрями розвитку включають природоохоронну складову й спрямовані на забезпечення цілей забезпечення високого рівня охорони і зменшення впливів на довкілля.

За результатами аналізу визначено, що в рамках гіпотетичного сценарію подальший сталий розвиток Донецької області є дещо ускладненим, і цей сценарій призводить до погіршення екологічної ситуації в межах регіону, продовження подальшого неефективного використання екологічних ресурсів.

Результати проведення цільового аналізу планованих завдань щодо їх відповідності цілям охорони довкілля, визначених на регіональному рівні, виявили необхідність прийняття Програми.

В інтересах ефективного та сталого розвитку області та підвищення якості життя населення найсприятливішим варіантом буде затвердження запропонованої Програми.

При підготовці звіту про стратегічну екологічну оцінку труднощі не були виявлені.

9. Заходи, передбачені для здійснення моніторингу наслідків виконання змін до Програми для довкілля, у тому числі для здоров'я населення.

На підставі проведеного аналізу зроблено висновок, що Програма відповідає державним та регіональним стратегічним документам, реалізація заходів Програми не справить значного негативного впливу на стан довкілля та здоров'я населення.

Не зважаючи на зазначене рекомендується здійснення наступних контрольних заходів:

порівняння фактичного стану компонентів довкілля з минулорічними показниками у містах області, в яких реалізуються заходи Програми, 1 раз на рік на підставі результатів державного статистичного спостереження. У разі

виявлення перевищень минулорічних показників провести аналіз на предмет зв'язку з реалізацією заходів Програми.

порівняння захворюваності населення з минулорічними показниками у містах області в яких реалізуються заходи Програми, 1 раз на рік на підставі результатів державного статистичного спостереження. У разі виявлення перевищень минулорічних показників провести аналіз на предмет зв'язку з реалізацією заходів Програми.

Оскільки Програма є документом державного планування з обмеженим терміном дії, а саме 1 бюджетний рік, пропонується здійснити моніторинг виконання Програми, обмеживши період 1 рік.

Таблиця 11

Екологічні індикатори для моніторингу виконання Програми

№	Індикатор
Забруднення	
1	Обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення
2	Викиди найпоширеніших забруднюючих речовин (оксид вуглецю, пил, оксиди азоту та діоксид сірки) в атмосферне повітря
3	Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел у розрахунку на км², т
4	Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел у розрахунку на одну особу, кг
Водні ресурси	
5	Обсяги забору та використання свіжої води
6	Обсяги скидання зворотних вод у водні об'єкти
7	Обсяги скидання очищених і недостатньо очищених зворотних вод у водні об'єкти
Відходи	
8	Обсяги утворення ТПВ на території області
9	Обсяги утворення промислових відходів на території області
10	Обсяги утилізованих промислових відходів
11	Обсяги накопичених промислових відходів
Здоров'я	
12	Природний приріст, скорочення (–) осіб
13	Рівень захворюваності населення області

10. Опис ймовірних транскордонних наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення (за наявності).

На теперішній час Донецька область знаходиться в зоні проведення операції Об'єднаних сил, а частина її території (включаючи територію, по якій проходять кордони з сусідньою країною) тимчасово не підконтрольна українській владі.

Процеси, які відбуваються на цій території, на даний момент є неконтрольованими та мають наслідки, які важко оцінити.

11. Резюме нетехнічного характеру інформації, передбаченої пунктами 1-10 цієї частини, розраховане на широку аудиторію.

Програма визначає сукупність взаємоузгоджених завдань і заходів, що будуть реалізуватися місцевими органами виконавчої влади, територіальними органами міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями щодо вирішення нагальних проблем та досягнення стратегічних цілей розвитку регіону у 2020 році.

З метою забезпечення цілісності системи планування регіонального розвитку проєкт Програми враховує положення програмних документів, які діють на державному та регіональному рівнях та екосистемний підхід та удосконалення системи інтегрованого екологічного управління та врахування екологічної складової під час розроблення та затвердження документів державного планування.

Реалізація Програми не має супроводжуватися появою нових негативних наслідків для довкілля. Разом з тим, реалізація багатьох оперативних завдань Програми має призвести до покращення екологічної ситуації в регіоні.

Затвердження Програми, зважаючи на комплексність рішень, що обумовлюється необхідністю збалансованого розвитку екологічної складової, а також наукові дослідження у цій галузі у короткостроковий період (1-3 роки) буде мати незначний вплив на стан довкілля, який буде обумовлений впливом існуючих незмінних факторів.

Реалізація положень Програми буде мати позитивний вплив на рівень здоров’я населення, тобто сприятиме зниженню рівня захворюваності населення, що є важливим індикатором регіонального розвитку на середньостроковий та довгостроковий період. У разі продовження розпочатої роботи вплив не буде відрізнятися від короткострокового.

У порівнянні з нульовою альтернативою вплив на довкілля оцінюється як незначний, оскільки як зазначалося вище буде обумовлений впливом існуючих незмінних факторів.

Додаток 1
до Звіту про стратегічну екологічну
оцінку до змін до Програми

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» від 20 березня 2018 року № 2354-VIII – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19.

2. Закон України «Про охорону атмосферного повітря» 16 жовтня 1992 року № 2707-XII – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12.

3. Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» від 23 травня 2017 року № 2059-VIII – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19.

4. Про затвердження Методичних рекомендацій із здійснення стратегічної екологічної оцінки документів державного планування: наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 10.08.2018 № 296 (із змінами). – Режим доступу: https://menr.gov.ua/files/docs/nakazy/2018/nakaz_296.pdf, http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/04/MR-provedennya-SEO_iz-zminami.pdf.

5. Практичний посібник для посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування «Методичні рекомендації для проведення стратегічної екологічної оцінки документів державного планування». – Асоціація міст України (АМУ), проект міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст» (проект ПРОМІС). – Київ, 2019.

6. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Донецькій області у 2016 році. Режим доступу – http://ecology.donoda.gov.ua/stan-dovkillya/.

7. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Донецькій області у 2017 році. Режим доступу – http://ecology.donoda.gov.ua/stan-dovkillya/.

8. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Донецькій області у 2018 році. Режим доступу – http://ecology.donoda.gov.ua/stan-dovkillya/.

9. Екологічний паспорт Донецької області за 2016 рік. Режим доступу – http://ecology.donoda.gov.ua/stan-dovkillya/.

10. Екологічний паспорт Донецької області за 2017 рік. Режим доступу – http://ecology.donoda.gov.ua/stan-dovkillya/.

11. Екологічний паспорт Донецької області за 2018 рік. Режим доступу – http://ecology.donoda.gov.ua/stan-dovkillya/.

12. Статистична інформація. Навколишнє середовище. – Режим доступу: http://donetskstat.gov.ua/statinform1/environment.php.